

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою МДУ

від 26.12.2026 протокол № 6

введено в дію наказом МДУ

від 26.12.2026 № 149

Тетяна МАРЕНА

ПРОГРАМА

**підвищення кваліфікації педагогічних працівників
закладів загальної середньої освіти**

**«РЕСУРСНІСТЬ ТА СТІЙКІСТЬ: ТРАВМА-ІНФОРМОВАНИЙ
ПІДХІД ТА СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ»**

Київ – 2026

Розробник: Маріупольський державний університет (Полілуєва Інга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Маріупольський державний університет; Блашкова Олена Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології, Маріупольський державний університет).

Напрямок підвищення кваліфікації: психосоціальна підтримка і травма-інформоване навчання здобувачів освіти у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання).

Розроблено на основі типової програми: Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу» (Наказ МОН України від 28.10.2025 № 1415)

Термін дії програми: з 01.02.2026 до 01.02.2030 року

Рецензент:

Зінченко Олександр Володимирович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність програми. Програма підвищення кваліфікації «Ресурсність та стійкість: травма-інформований підхід та стратегії ефективної взаємодії в основній школі» є актуальною в умовах зростання психоемоційного навантаження на учасників освітнього процесу, соціальної нестабільності та трансформації освітнього середовища.

Програма курсу спрямована на розвиток ключових компетентностей учителя, закріплених у професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Зміст програми спрямований на вдосконалення мовно-комунікативної, психологічної, емоційно-етичної та інформаційно-цифрової компетентностей, що є критично важливими для ефективної взаємодії з учнями, батьками та педагогічним колективом.

Особливу значущість має формування здатності до партнерської (суб'єкт-суб'єктної) взаємодії, управління конфліктами й підтримання психологічної безпеки в освітньому середовищі, розвитку критичного мислення, психологічної культури професійного спілкування. Не менш значущою є актуальність курсу в контексті збереження професійного здоров'я педагога, профілактики емоційного вигорання та розвитку особистісної й професійної ресурсності.

Програму складено на основі Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу» (Наказ МОН України від 28.10.2025 № 1415)

Зміст програми орієнтований не лише на підвищення ефективності педагогічної діяльності, а й на формування культури саморегуляції, взаємної підтримки та педагогічної стійкості, що є необхідною умовою сталого функціонування освітнього закладу та забезпечення якісного освітнього процесу в сучасних умовах.

Цільова група: педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти, які здійснюватимуть освітній процес у другому циклі базової середньої освіти

Обсяг (тривалість): 30 год. (1 кредит ЄКТС).

Особливості реалізації програми: форма організації освітнього процесу за Програмою являє собою короткостроковий курс протягом 2-х тижнів в синхронному режимі. Підвищення кваліфікації за дистанційною формою навчання здійснюється із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Навчальні заняття проводяться з використанням програмних засобів для організації відео- та вебконференцій із забезпеченням зворотного зв'язку та обов'язковою участю слухачів.

Очікувані результати навчання можуть відрізнятися від пропонованих та визначаються з урахуванням професійних потреб, кваліфікаційної категорії, педагогічного стажу та досвіду професійної діяльності педагогічних працівників.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: інституційна (очна / дистанційна).

Мета підвищення кваліфікації є розвиток і поглиблення професійних компетентностей педагогічних працівників для створення безпечного, психологічно підтримувального та ресурсного освітнього середовища в умовах соціальної напруги й травматизації шляхом опанування травма-інформованих психосоціальних підходів, інструментів критичного мислення, медіагігієни та професійної комунікації, а також формування умінь ефективного спілкування, управління конфліктами й розвитку особистісної та професійної ресурсності з метою профілактики емоційного виснаження.

Завдання підвищення кваліфікації:

1. Сформувати системне розуміння психосоціальних чинників, що впливають на освітній процес в умовах підвищеної соціальної напруги та травматизації, зокрема особливостей поведінки, емоційних реакцій і навчальних труднощів здобувачів освіти, а також принципів травма-інформованого та безпекового підходів в освіті.

2. Розвинути здатність педагогічних працівників до проектування та реалізації освітнього процесу із застосуванням інструментів критичного мислення та медіагігієни, спрямованих на формування усвідомленого сприйняття інформації, зниження впливу дезінформації та підтримку психологічної стійкості учнів.

3. Сформувати практичні уміння ефективної професійної комунікації, зокрема використання технік активного слухання, емпатійного зворотного зв'язку, ненасильницького спілкування та асертивної взаємодії в педагогічному колективі й у роботі з учнями та батьками.

4. Розвинути компетентність педагогів у сфері управління конфліктами та деескалації напружених ситуацій, включно з опануванням базових алгоритмів відновних практик і елементів медіації в межах професійної відповідальності вчителя.

5. Сприяти формуванню особистісної та професійної ресурсності педагогічних працівників, оволодінню індивідуальними й командними практиками саморегуляції, підтримки педагогічної стійкості та профілактики емоційного вигорання в умовах тривалого стресу.

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться: Програма підвищення кваліфікації сприяє вдосконаленню компетентностей, передбачених професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (затвердженом наказом МОН від 29.08.2024 № 1225):

- здатність формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння й навички здобувачів освіти (відповідає мовно-комунікативній компетентності А1.4. професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»);
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності (відповідає інформаційно-цифровій компетентності А3.1. професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»);
- здатність до партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу (відповідає психологічній компетентності Б1.1 професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»);
- здатність конструктивно й безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу (відповідає емоційно-етичній компетентності Б.2.1., Б.2.2, Б.2.3 професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»);
- здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії (відповідає компетентності педагогічного партнерства Б3.1, Б3.2 професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»).

Очікувані результати підвищення кваліфікації:

За результатами проходження курсів підвищення кваліфікації слухач/слухачка має:

- розуміти вплив психотравмуючих чинників і тривалого стресу на навчальну діяльність, поведінку та емоційний стан учнів;
- розуміти як проєктувати та реалізовувати освітній процес із використанням інструментів критичного мислення й медіагігієни;
- володіти та вміти застосовувати техніки професійного спілкування (активне слухання, емпатійний зворотний зв'язок, ненасильницька та асертивна комунікація), у взаємодії з учнями, батьками та колегами;
- демонструвати здатність до управління конфліктними ситуаціями в шкільному середовищі, застосовують алгоритми деескалації, сприяючи зниженню рівня напруження й підвищенню психологічної безпеки освітнього середовища;
- усвідомлювати значення власної психологічної ресурсності, володіти індивідуальними та командними практиками саморегуляції й профілактики професійного вигорання та важливість підтримувати педагогічну стійкість та формувати культуру безпеки й взаємної підтримки в освітньому закладі.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації: система оцінювання базується на компетентнісному підході та принципах андрагогіки. Увагу акцентовано на розвитку здатності вчителя до ефективної взаємодії з учнями, батьками та педагогічним колективом, управління конфліктними ситуаціями, підтримання власного ресурсного стану та забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища.

Модель оцінювання - накопичувальна (100-бальна система). Результат складається з трьох компонентів, представлених у таблиці:

Компонент оцінювання	Вид діяльності	Макс. балів
Поточний	Участь у тренінгах, рольових іграх, дискусіях, моделюваннях, аналізі кейсів та реальних ситуацій	40
Проміжний	Виконання практичних завдань	20
Підсумковий	Захист випускної роботи (проєкту)	40
РАЗОМ		100

Оцінювання здійснюється за чотирма основними критеріями:

1. Когнітивний (знання): демонструвати розуміння принципів проєктування уроків або занять із використанням стратегій критичного мислення та медіагігієни;
2. Діяльнісний (вміння): обирати адекватні стратегії реагування у конфліктних і кризових педагогічних ситуаціях;
3. Комунікативний (взаємодія): демонстрування вміння створювати безпечне середовище, дотримуватися партнерської позиції, уникати директивності та оціночних суджень.
4. Аналітико-рефлексивний: обирати адекватні стратегії реагування у конфліктних, кризових професійних ситуаціях та розуміння наслідків психотравмуючих чинників в учасників освітнього процесу.

Зміст підсумкової атестації полягає у захисті розробленої кожним слухачем / слухачкою міні-програми формування ресурсного освітнього середовища (за обраною темою).

Шкала оцінювання результатів

Бали	Рівень досягнень
90–100	Слухач/слухачка вільно володіє інструментами, виявляє високу емпатію та готовність до впровадження системи в закладі освіти.
75–89	Слухач/слухачка розуміє алгоритми, але потребує додаткової практики у застосуванні складних технік зворотного зв'язку.
60–74	Слухач/слухачка володіє теоретичною базою, проте відчуває труднощі у переході від контролюючої позиції до підтримуючої.
менше 60	Слухач/слухачка не опанував/ не опанувала базові положення курсу.

Для отримання сертифікату слухач/слухачка має накопичити за всіма компонентами оцінювання не менше 60 балів.

Документ про підвищення кваліфікації: за результатами успішного завершення навчання за освітньою програмою слухачі отримують сертифікат

про підвищення кваліфікації обсягом 30 годин (1 кредит ЄКТС).

Вартість: 10 слухачів –1490,00 грн

15 слухачів –1300,00 грн

20 слухачів –1100,00 грн

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програмою передбачено формування змісту за модульним принципом, де 70% часу відведено на практичну підготовку, що передбачає широке використання інтерактивних методів навчання (тренінги, рольові ігри, аналіз кейсів та реальних ситуацій тощо).

Самостійна робота передбачає розроблення кожним слухачем/слухачкою міні-програми формування ресурсного освітнього середовища. У межах самостійної роботи слухач/слухачка розробляє міні-програму (на 1–2 місяці) підтримки психологічного благополуччя учнів або педагогічного колективу. У програмі необхідно: визначити мету та цільову аудиторію; описати заплановані заходи (заняття, вправи, правила взаємодії); обґрунтувати психологічну доцільність запропонованих заходів; очікувані результати щодо зниження напруження та підвищення мотивації.

Підсумкова атестація здійснюється у формі захисту індивідуальної міні-програми, розробленої кожним слухачем/слухачкою за обраною темою в межах змісту курсу. Міні-програма має відображати здатність педагога інтегрувати набуті знання і навички у практичну діяльність та застосовувати їх для вирішення актуальних завдань освітнього середовища.

Зміст програми складається з двох модулів та сіми взаємопов'язаних тем. На етапі завершення навчання за Програмою слухачі розробляють та захищають міні-програму формування ресурсного освітнього середовища. Максимальна кількість балів, яку можуть отримати учасники, – 100 балів. Прохідний бал – 60. Учасники, які успішно пройшли навчання та захистили підсумкову роботу, отримують сертифікат.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає 30 год, з них: 6 год – лекційні заняття, 16 год – практична робота, 6 год – самостійна робота, 2 год – контрольні заходи (захист розробленої програми).

Навчально-тематичний план

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК І ПІДХОДІВ, ЧУТЛИВИХ ДО ТРАВМИ					
Тема 1.1. Вплив травми на	2	2	-	-	4

навчання та поведінку учнів.					
Тема 1.2. Створення безпечного освітнього середовища: ключові маркери та практичні підходи	2	2	1	-	5
Тема 1.3. Внутрішній ресурс педагога, або як не згоріти, підтримуючи інших		2	1	-	3
Разом за модулем	4	6	2	-	12
МОДУЛЬ 2. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І РЕСУРСНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ					
Тема 2.1. Критичне мислення в роботі вчителя: інструменти, стратегії, медіагігієна.		2	1	-	3
Тема 2.2. Психологія спілкування педагога: професійна комунікація, вплив, межі.	2	2	1	-	4
Тема 2.3. Управління конфліктами в школі: деескалація, відновний підхід, медіація (базовий рівень).	-	4	1	-	5
Тема 2.4. Ресурсність і профілактика професійного виснаження: саморегуляція, командна підтримка, культура безпеки.		2	1	-	3
Разом за модулем	2	10	4	-	16
Підсумкові заходи				2	2
Усього	6	16	6	2	30

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК І ПІДХОДІВ, ЧУТЛИВИХ ДО ТРАВМИ

Тема 1.1. Вплив травми на навчання та поведінку учнів

Поняття психотравми та її види (гостра, хронічна, комплексна). Психофізіологічні механізми стресової реакції: активація системи «бий–біжи–завмири», порушення регуляції емоцій та поведінки. Вплив травматичного досвіду на когнітивні процеси (увага, пам'ять, мислення), навчальну мотивацію та соціальну взаємодію. Типові поведінкові прояви травми в освітньому середовищі та ризики їх хибної інтерпретації. Роль учителя у розпізнаванні наслідків подій травмувального характеру і корекції педагогічних стратегій з урахуванням психоемоційного стану учнів.

Тема 1.2. Створення безпечного освітнього середовища: ключові маркери та практичні підходи

Психологічна безпека як базова умова ефективного навчання. Маркери безпечного освітнього середовища: передбачуваність, структурованість, чіткі правила, довірлива комунікація, повага до гідності учасників освітнього процесу. Практичні підходи до формування атмосфери підтримки та включеності в класі. Профілактика булінгу та вторинної травматизації. Відновні практики й алгоритми реагування на конфліктні ситуації в межах компетентності педагога. Роль учителя як фасилітатора безпеки та стабільності.

Тема 1.3. Внутрішній ресурс педагога, або як не згоріти, підтримуючи інших

Професійне виснаження, емоційне вигорання та вторинна травматизація: причини, ознаки, наслідки для педагогічної діяльності. Поняття особистісної та професійної ресурсності педагога. Навички емоційної саморегуляції, управління навантаженням і відновлення психічних ресурсів. Межі професійної відповідальності та турбота про себе як умова ефективної допомоги іншим. Мікропрактики підтримки педагогічної стійкості та формування культури взаємопідтримки в педагогічному колективі.

МОДУЛЬ 2. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ І РЕСУРСНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Тема 2.1. Критичне мислення в роботі вчителя: інструменти, стратегії, медіагігієна

Критичне мислення як наскрізна компетентність сучасного педагога: постановка запитань, аргументація, перевірка джерел, робота з когнітивними

помилками. Дидактичні стратегії розвитку критичного мислення: «передбачення – спостереження – пояснення», дискусійні формати, інтелект-карти, дослідницька модель 5Е. Принципи медіагігієни та інформаційної безпеки в освітньому процесі.

Тема 2.2. Психологія спілкування педагога: професійна комунікація, вплив, межі.

Компоненти спілкування (перцепція, взаємодія, повідомлення), бар'єри комунікації, педагогічна позиція; активне слухання, уточнення, перефразування, «Я-повідомлення», конструктивний зворотний зв'язок; психологічні аспекти маніпуляції, конфліктного спілкування та професійних меж педагога. Професійна взаємодія, що охоплює когнітивні (обмін знаннями) та кондиційні (вплив на емоції) аспекти, функції (пізнання, організація, самоствердження), вплив (через різні стилі: демократичний, авторитарний, ліберальний), та межі (особистісна орієнтація, рівність позицій, профілактика професійних деформацій) для досягнення цілей навчання та виховання, що вимагає гнучкості та психологічної компетентності.

Тема 2.3. Управління конфліктами в школі: деескалація, відновний підхід, медіація (базовий рівень).

Загальна характеристика конфлікту. Аналіз конфлікту: класифікація типів, структурні елементи та рівні конфлікту. Динаміка конфлікту. Процес розвитку конфлікту (стадії). Типологія, особливості конфліктів у закладі освіти; помилки стратегій реагування; деескалація: алгоритм зупинки «гарячої» взаємодії, збереження гідності сторін; відновні практики та базові навички медіації (як освітній інструмент і як культура взаємодії). Медіація, арбітраж та примирення. Пряма комунікація сторін для досягнення згоди. Спрямованість на компроміс, співпрацю або поступку.

Тема 2.4. Ресурсність і профілактика професійного виснаження: саморегуляція, командна підтримка, культура.

Ресурсний підхід у педагогічній діяльності: баланс навантаження, емоційна грамотність, «педагогічна витривалість»; мікропрактики саморегуляції (короткі техніки відновлення перед або після складних взаємодій); командні інструменти: взаємопідтримка колег, короткі рефлексивні зустрічі, культура зворотного зв'язку; інтеграція в професійну діяльність (підтримувальне середовище, профілактика конфліктів та булінгу через правила та процедури).

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань

1. Аналіз поведінкового кейсу (травма-інформований підхід) - проаналізувати запропонований опис поведінки учня/учениці з позицій можливого впливу травматичного досвіду.

2. Карта впливу травми на навчання - скласти таблицю або інтелект-карту, що відображає вплив стресу і травми на когнітивні процеси (увагу, пам'ять, мислення), мотивацію та соціальну взаємодію учнів, із прикладами з власного педагогічного досвіду.

3. Аудит безпеки освітнього середовища - здійснити самооцінювання класного або шкільного середовища за маркерами психологічної безпеки (передбачуваність, правила, комунікація, включеність). Сформулювати 3–5 конкретних кроків для його покращення.

4. Розробка правил безпечного класу у вигляді проєкту короткого переліку правил або процедур класу, спрямованих на підтримку психологічної безпеки та профілактику булінгу.

5. Індивідуальний ресурсний план педагога - план підтримки професійної ресурсності: визначити особисті ознаки перевтоми, наявні ресурси та мікропрактики (2-3 варіанти) саморегуляції, які можуть бути інтегровані у щоденну педагогічну діяльність.

6. Тренування навичок професійної комунікації. На основі запропонованої або власної ситуації спілкування (з учнем, батьками, колегою) сформулювати приклади активного слухання, «Я-повідомлень», емпатійного зворотного зв'язку та визначити можливі комунікативні бар'єри.

7. Аналіз меж професійної взаємодії. Описати ситуацію, у якій існує ризик порушення професійних меж педагога. Проаналізувати її з позицій психологічної етики та запропонувати коректний спосіб взаємодії.

8. Кейс з управління конфліктом. Проаналізувати конфліктну ситуацію в закладі освіти (учень–учень, учень–учитель, учитель–батьки). Визначити тип конфлікту, помилки реагування та запропонувати алгоритм деескалації з використанням відновного підходу.

9. Модель переговорів у шкільному конфлікті. Розробити покроковий план переговорів між сторонами конфлікту з урахуванням принципів добровільності, збереження гідності та відповідальності сторін за прийняття рішень.

10. Інтеграція критичного мислення в урок. Розробити фрагмент уроку або навчального заняття з використанням однієї зі стратегій критичного мислення («передбачення–спостереження–пояснення», дискусія, інтелект-карта, модель 5Е) з урахуванням принципів медіагігієни.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 672 «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/672-2020-%D0%BF#Text>

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 № 796 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» : URL: <https://surl.lu/egduyh>

5. Про анкету самооцінювання: наказ Державної служби якості освіти України від 29 березня 2021 № 01-11/26. URL: <https://sqe.gov.ua/law/pro-aiiketiisamoocinyuvannya/>

6. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Наказ МОН № 1225 від 29.08.2024). <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>.

7. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 (держстандарти повної загальної середньої освіти) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>

Основна література

1. Вирішення конфліктів в освітньому середовищі із застосуванням примирних процедур в онлайн форматі. Андрєєнкова В. Л., Мотилук М. О. Київ. 2023. 44 с. <https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/vurishenya-konfliktiv.pdf>

2. Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту: навч. посіб. Київ : Каравела, 2023. 304 с.

3. Кінг Л., Гілберт Б. Як розмовляти будь з ким, будь-коли і будь-де. Секрети успішного спілкування. Моноліт-Bizz, 2019. 204 с.

4. Коструба Н. С. Ефективні комунікації як засіб досягнення професійних цілей. Соціально-психологічна компетентність персоналу в сфері публічного управління : монографія / за заг. ред. О. В. Лазорко, Т. В. Федотової. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. С. 92–105.

5. Лукіяничук А. М. Розвиток критичного мислення учнів : методичні рекомендації. Біла Церква : БІНПО УМО, 2018. 73 с.

6. Новик І., Венгловська О. Наставництво: професійна підтримка та розвиток педагогів. Київ. УІРО, 2023. 111 с. Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/<https://uied.org.ua/wpcontent/uploads/2023/09/nastavnyctvo-posibnyk.pdf> (дата звернення: 19.01.2026).

7. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник /Л. І. Березовська, О. С. Юрков. Мукачево : МДУ, 2016. 201 с.

8. Сивогракова З. А., Алексеєнко Н. В. Психологія конфліктів. Соціально-психологічний вимір управління конфліктами: конспект лекції. Харків : УкрДУЗТ, 2020. 52 с.

Додаткова література:

1. Жидкова Н. Критичне мислення у розвитку творчості учнів на уроках суспільствознавчих предметів. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 4. С. 180–191.

2. Критичне мислення: освіта, творчість, цінності : монографія / за заг.

ред. В. Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 299 с.

3. Литвиненко А. О. Дослідження особливостей моделі конфлікту в управлінні ефективністю розвитку діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 5. С. 235–239.

4. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєної реабілітації* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 жовтня 2023 року) / уклад. В. С. Бліхар. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 316 с

5. Розвиток критичного мислення та когнітивні практики науки. Сайт ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця. URL: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=7181>

6. 10 правил інформаційної гігієни. <https://ua.hive-mind.community/blog/323,10-pravil-informacii-noyi-gigijeni>